

ZG BA TEM

NEMŠČINA – ZGODOVINSKI RAZVOJ

Anton Janko

DAS ZEHENDE CAPPITTEL

Aber das erterich hette ein eynige sproche und da sie furen von oriente do die sunne vff gat Do fundent sie ein heide in dem lande sennar Vnd wonete do Vnd seite einer dem anderen koment her vnd machent vns ziegel Vnd erten sie in dem füre Vnd sie hatte ziegel für steine Vnd letten füre pflaster / Vnd sprochent koment / vnd machent vns ein stat / vnd einen turn des höhe vff an den himmel treffe Vnd v̄bent vnsern namen E das wir werdent zerteilt / in alle lander / Aber unser herre kam her abe das er gesehe die stat / Vnd den turn die adam süne machtent / Vnd sprach wart hin dis ist ein volg vnd ein sproche Vnd inen allen Vnd haben dis begunnen zu thūnde Sie lossent nit abe von ir gedenccken / Bitz das sie ir gedenccken zu wercken bringent / Dar vmm koment vnd gangen hin abe verkeren do ir stymmen Das keiner sines nechsten stymme mercken müge Also zerteilte sie vnser herre von der stat / in alle lendre Vnd machtent nit die stat / Vnd dar vmbe heisset der stat namme babel Wenne do wart / alles erterich vermischet / Vnd vnser herre spranckete sie dannen vff aller gegenen anlut ...⁴

⁴ Jezik: nizka alemanščina. Vir: Cod. Pal. germ. 19, str. 24v (Universitätsbibliothek Heidelberg): Bibel (dt.). Altes Testament (Bücher Mose, Josua, Richter). Hagenau, Werkstatt Diebold Lauber, 1441-1449)

Nemščina spada med zahodne germanske jezike. Osnova za nastanek jezika, ki mu zdaj pravimo nemščina, so plemenski jeziki zahodnih germanskih plemen (Franki, Bavarci, Alemani, Sasi idr.) Po zaslugi nekaterih glasovnih sprememb (najpomembnejša je t. i. *drugi premik glasov*, spremenil je zapornike) se je ta zahodnogermanski jezikovni prostor razdelil na visoko in nizko nemščino: visoka nemščina je ta premik udejanila, nizka pa ne. Z Lutrom, ki je uporabljal visoko nemščino, in njegovim prevodom celotnega Svetega pisma (1534), je *hochdeutsch* postal knjižni jezik vsega današnjega nemško govorečega prostora. Nizka nemščina je še zmeraj v rabi kot narečje severnih nemških dežel.

Tudi visoka nemščina se v svojem razvoju deli na dve veliki zgodovinski obdobji, ki ju jezikovna znanost poimenuje stara visoka nemščina (*althochdeutsch*), do približno leta 1050, in srednja visoka nemščina (*mittelhochdeutsch*), do približno leta 1450. Ti datumi trajanja so zelo splošni in odvisni od geografskega izhodišča in tudi političnega oz. zgodovinskega dogajanja.

O naravi in razvoju stare visoke nemščine poroča razmeroma veliko število jezikovnih spomenikov, ki se začno pojavljati v osmem stoletju in so v glavnem namenjeni pokristjanjenju nekdanj poganskih plemen. Le malo je besedil, ki pričajo o prejšnji umetniški besedni ustvarjalnosti, saj se zapisi niso ohranili. Ena od starih, v svojem duhu še germanskih junaških pesmi, je *Pesem o Hildebrandu*. Veliko oporo za ustvarjanje v nemškem jeziku je pomenila vladavina kralja oz. cesarja Karla Velikega iz plemena Frankov (umrl 814). V tem času so bili prevedeni tudi vsi pomembni krščanski molitveni obrazci (očenaš, krstna zaobljuba, spoved ipd.) in tudi prevodi krajših svetopisemskih besedil. Posebno obsežno delo je Otfriedov prevod Tatianove *Evangeljske harmonije*, ki prikazuje Jezusovo življenje na podlagi vseh štirih evangelijev (okr. 830).

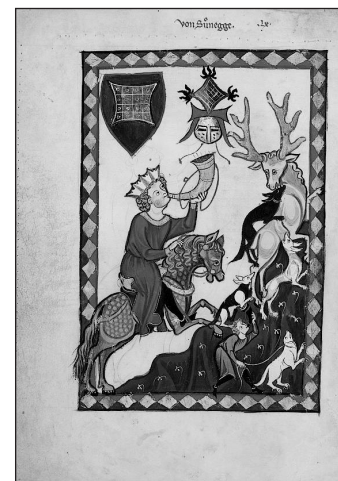
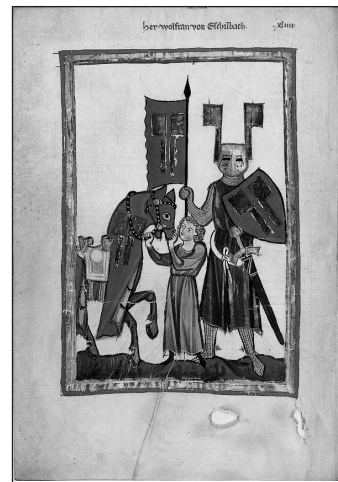
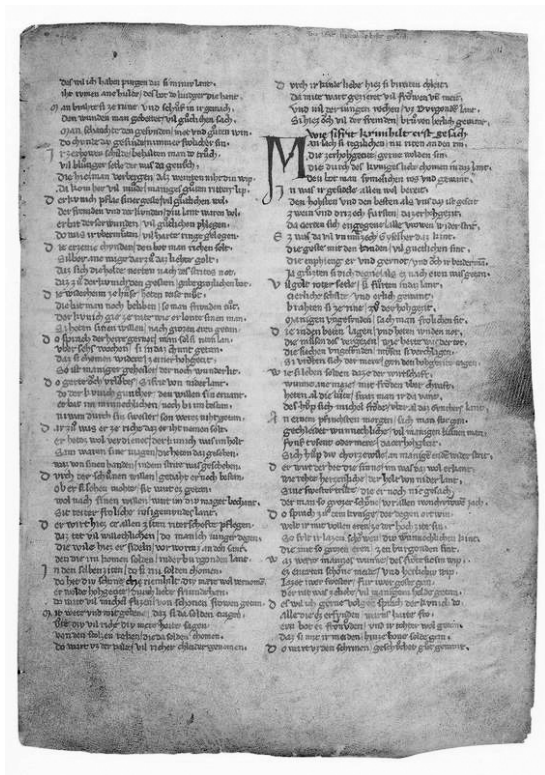
Ko je dinastija Karolingov izumrla in so jo v 10. stoletju nadomestili vladarji iz plemena Sasov (Sachsenkaiser, predvsem Otto I., Otto II. in Otto III.), dvor ni več podpiral pisemstva v domačem jeziku in latinščina je spet prevzela dominantno vlogo tudi v povsem leposlovnih delih. Že

skoraj na koncu starovisokonemškega obdobja je menih Notker Nemški (Notker der Deutsche) iz samostana St. Gallen prevedel Boetijevo filozofsko delo *De Consolatione Philosophiae*. Ta plodoviti pisatelj, ki se je ukvarjal tudi s slovničnimi problemi stare visoke nemščine, je umrl leta 1022.

Ko se nemščina zopet pojavi v večjem številu besedil (po letu 1050), je to povsem drugačen jezik kot stara visoka nemščina, svoje življenje začena srednja visoka nemščina. Srvn. se v svojih najboljših besedilih zelo približa današnjemu pojmovanju knjižnega jezika, čeprav seveda še vključuje mnoge narečne prvine. V tem jeziku tudi nemška književnost doseže svoj prvi umetniški vrh, vse v enem izredno produktivnem stoletju (1150 – 1250), ki je zgodovinsko gledano čas štaufovskih cesarjev (Friderik Barbarossa, Henrik IV. in Friderik II., znani *stupor mundi*). To je tudi čas uveljavitve vitezov kot posebnega sloja plemstva, ki, v tesni povezavi s svojo vlogo v križarskih vojnah, postanejo glavni nosilci posvetne literarne kulture. Iz tega sloja se rekrutirajo tudi ustvarjalci t. i. *viteške književnosti*. Med lirskimi pesniki je Walther von der Vogelweide najpomembnejši kot predstavnik minezanga (*minnesang*, *ljubezensko pesništvo*), med epskimi ustvarjalci pa izstopata Wolfram von Eschenbach s pesnitvijo Parzival in Gottfried iz Strassburga kot tvorec *Tristana in Izolde*. Nekaj viteških pesnikov je delovalo tudi v slovenskem prostoru. Srednja visoka nemščina v naslednjih stoletjih prevzame pomembnejšo vlogo v uradnih dokumentih in počasi izpodriva latinščino. V tem jeziku je ohranjeno tudi izredno obsežno leposlovje. Po 1400 počasi doživlja glasovne in druge slovnične spremembe, dokler ne preide v novo visoko nemščino.

Viri:

- Bach, Adolf: *Geschichte der deutschen Sprache*. Heidelberg: Winter, 1965 (8. izdaja).
- Eggers, Hans: *Deutsche Sprachgeschichte*, I in II. Hamburg: Rowohl, 1986.
- König, Werner: *dtv-Atlas zur deutschen Sprache*. München: dtv, 1978.

Pesem o Nibelungih (*Das Nibelungenlied*, ok. 1220) – rokopis A (Bayerische Staatsbibliothek, Cgm 34, f. 11). Odlomek govori o prvem srečanju med glavnima junakoma Siegfriedom in Kriemhildo (*Wie Sifrit Krimhilt erst gesach...*). Pesnitev je na UNESCO-vem seznamu dokumentov svetovne kulturne dediščine.

Vir: <http://daten.digitale-sammlungen.de>

Miniaturi iz najpomembnejše srednjeveške rokopisne zbirke *Codex Manesse* (Große Heidelberger Liederhandschrift - Cod. Pal. germ. 848, 1. polovica 14. st.). Prva predstavlja Wolframa von Eschenbacha, najpomembnejšega nemškega srednjeveškega epika (*Parzival*, *Titarel*, *Willehalm*), na drugi pa je upodobljen vitez Žovneški (*Der von Suonegge*), minezenger z gradu Žovnek v Savinjski dolini.

Vir: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de>